

V. Hryhorovych-Barsky carefully described every large city visited by him, adding illustrations and paying particular attention to architectural monuments, fortifications, temples and churches. He looked closely at markets, sanitary conditions in cities, water supply, street lighting, costumes of local residents and noted the cultural characteristics of the population giving lengthy excursus to the history of different ethnic groups.

The Description of holy places is only a part of big story of countries and cities in Europe, Middle East, Egypt visited by traveler during twenty-four years. The author wrote both about the well-organized system of shelters for travelers in European cities, about monasteries and religious establishments that helped Orthodox pilgrims in the Balkans and Greece and also about the Middle East caravan routes. He described functions and types of travel documents and methods used by authorities for control people coming inside city walls. Based on this geographers suggest that V. Grigorovich-Barsky is a pioneer of Ukrainian geography of religions because he described almost all places, especially nature, which he had visited.

Keywords: pilgrimage, holy places, geography of religion, hospitality, Orthodox sanctuaries, moral deed, fidelity to motherland.

До редакції надійшла 27.08.2015.

УДК 930

© Лілія Циганенко
(Ізмаїл),

© Маргарита Башилі
(Ізмаїл)

МІСЦЕ ДВОРЯНСТВА БЕССАРАБІЇ В РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-МЕДИЧНОЇ СПРАВИ

Розглядаються питання благодійної допомоги дворян в справі організації та розвитку лікувальних і медичних установ Бессарабської губернії в XIX – на початку XX ст. У зазначений період охорона здоров'я в південноукраїнських губерніях Російської імперії була розвинута дуже слабо; держава не справлялася з поставленими завданнями. Тому значну ділянку роботи по розвитку та підтримці різноманітних лікувальних і медичних закладів узяло на себе місцеве дворянство.

Дворяни фінансово підтримували державні та земські лікарні й інші медичні заклади. Вони були ініціаторами відкриття приватних богаділень, притулків, дитячих будинків; створювали профільні благодійні організації і товариства для допомоги окремим групам населення.

Сфера благодійної допомоги відкривала широкі можливості перед жінками-дворянками у виявленні своєї активної громадської позиції. Поряд з відкриттям та утриманням різних пансіонів і приватних жіночих шкіл, аристократки власним коштом утримували притулки для немовлят, сиротинці, створювали жіночі благодійні товариства, входили до складу правлінь різноманітних комітетів здоров'я тощо.

Однією з характерних рис громадського життя імперії останньої третини XIX – початку XX ст. було створення товариств медичної допомоги, до складу яких входили не лише лікарі. Наприклад, це товариства охорони здоров'я, головним завданням яких була боротьба за покращення громадського здоров'я та санітарних умов праці. Поряд з лікувальними та профілактичними заходами (виставки предметів гігієни, з'їзди, читання та бесіди про гігієну), товариства займалися дослідженням причин виникнення та розповсюдження хвороб, пошуком засобів їх недопущення.

Дворянство Бессарабської губернії брало активну участь в благодійній та піклувальній роботі в сфері лікувально-медичного обслуговування населення регіону. Не останню роль в цьому процесі відіграли жінки-дворянки, які своїм відданим служінням справі народного здоров'я заслужили глибоку повагу та світлу історичну пам'ять нащадків.

Ключові слова: дворянство, благодійність, піклування, лікарні, богадільні, Бессарабська губернія.

Благодійність і меценатська діяльність, на нашу думку, була однією з найхарактерніших рис суспільного портрету дворянства протягом всього часу його існування. Це можна вважати однією з основних ознак дворянської верстви. Традиції

безкорисної допомоги, майже втрачені в наш час, понад сто п'ятдесят років назад були настільки поширені, що сприймалися сучасниками як життєва норма. Благодійність вважалась не лише хорошим тоном, а й обов'язком багатих людей,

особливо представників шляхетного стану. Переважна більшість дворян XIX – початку XX ст. не уявляли свого життя без надання допомоги нужденним, хворим, бідним тощо. До 90-х років XIX ст. понад 75% коштів, що були витрачені на благодійництво, надходили з приватних рахунків. У цей час основними благодійниками й меценатами були представники аристократичних родів. Так, князь Д. Голіцин фінансував будівництво лікарні в Москві, граф М. Шереметев власним коштом побудував притулок для хворих. І таких прикладів в літературі наведено багато, особливо в галузі освіти та культури.

Серед сучасних українських істориків питаннями благодійності дворянства, в тому числі в галузі лікувально-медичної справи займаються Н. Гончарова, І. Гребцова, Ю. Гузенко, З. Орлова, Ф. Ступак та інші дослідники, які на сторінках своїх праць розкривають основні етапи та специфіку організації благодійності в українських землях у XIX – на початку XX ст. Однак, на жаль, питання участі бессарабського дворянства в справі благодійності досі залишилися поза увагою українських істориків.

Однією з сфер повсякденного життя мешканців імперії, яка потребувала фінансування, підтримки, допомоги як з боку держави, так і з боку місцевого нобілітету була лікувально-медична справа. Саме на діяльності дворянства Бессарабської губернії в галузі охорони здоров'я, відкритті та підтримці лікарень і богаділень, заснуванні різноманітних благодійних товариств відповідного напрямку ми й акцентуємо увагу в нашій статті.

В другій половині XIX – на початку XX ст. охорона здоров'я в південноукраїнських губерніях Російської імперії була розвинута дуже слабо. Земська реформа 1864 р. заклала правові основи земської медицини, сприяла розповсюдженню професійної та доступної медичної допомоги населенню імперії. Головним завданням земств у напрямку надання медичної допомоги населенню були: по-перше, організація лікарсько-санітарної допомоги сільському населенню; по-друге, боротьба з епідемічними захворюваннями. Характерними рисами земської медицини були колегіальність управління, безкоштовність медичної допомоги, доступність медичної допомоги для населення, профілактична спрямованість протиепідемічних заходів. Однак зусиль земських лікарів у питаннях медичного обслуговування населення було недостатньо для того, щоб мешканці держави отримували весь комплекс необхідного медичного обслуговування.

Так, у 1879 р. в Ізмаїльському повіті Бессарабської губернії списочний склад лікарів стано-

вив 68 осіб, з яких 29 були на службі від уряду, 27 за запрошенням земства, 16 займалися приватною практикою. «Такий обмежений склад лікарського персоналу не міг не відбитися дуже погано на народному здоров'ї, яке в минулому році потерпало від хвороб місцевих та від занесених військами і полоненими турками», – повідомляв у своєму звіті губернатор краю. Щодо питання про забезпечення ліками в регіоні, то в тому ж звіті ми знайшли інформацію, що «... по всій Бессарабії 47 аптек державних, 18 земських. В них працює 77 осіб» [4, арк. 36–38]. Нестача чистої питної води, антисанітарія, незадовільний стан медичного обслуговування населення Бессарабської губернії часто призводили до таких епідемій, як холера, віспа, дизентерія, тиф тощо.

Ні держава, ні земства не в силах були подолати низький рівень медичної допомоги. Тому значну частину питань щодо медичного обслуговування місцевих мешканців узяли на себе приватні благодійники та піклувальні товариства губерній. За даними офіційної статистики на початку XX ст. благодійність переживала пік свого розвитку. На кожні 100 тис. жителів Європейської частини Російської імперії припадало 6 благодійних установ. 82% цих закладів були створені та перебували під патронатом приватних осіб; 8% сповідували становий підхід; 7% підпорядковувалися міським громадам; 2% земствам. Всього в державі в 1902 р. було зареєстровано 11 040 благодійних установ (для порівняння в 1897 р. їх було 3 500) та 19 108 піклувальних парафіяльних рад [5, с. 26]. Окрім цього, в Російській імперії існувало ще багато неофіційних, неформальних, приватних благодійних установ. Одне з провідних місць в справі надання благодійної допомоги в розвитку медицини в державі належало представникам дворянської верстви.

Нагадаємо, що держава приділяла значну увагу благодійності в різних її формах. Так, лише наприкінці XIX ст. спеціалізованих офіційних відомств, що контролювали питання надання благодійної допомоги, було чотири: Відомство установ імператриці Марії, Російське товариство Червоного Хреста, Піклування про будинки працелюбності та робітні доми, Імператорське людинолюбне товариство. До цього слід додати велику кількість благодійних товариств і установ, що знаходилися в підпорядкуванні різних державних відомств. Активна участь аристократів у наданні благодійної допомоги нужденним була характерним явищем як у межах імперії, так і в окремо взятих губерніях. Історія Бессарабської губернії є яскравим підтвердженням цієї тези.

Зупинимося на діяльності общин сестер милосердя, яка здавна була однією з форм подвижництва. Перша община сестер милосердя в Росії створена в 1844 р. великою княжною Олександрою Миколаївною разом з принцесою Терезією Ольденбургською. Мета та завдання общин були однаковими, варіювалися лише форма одягу, тривалість випробувального терміну, вартість послуг. Незмінними були аскетична суворість поведінки, безкорисливість, працелюбність, дисциплінованість та беззаперечна покора керівництву. До общин приймалися вдови та дівиці всіх станів у віці від 20 до 40 років. Сестри милосердя, вступаючи в члени общини, прирікали себе до важкої праці: доглядали важкохворих у військових та цивільних лікарнях. На думку одеської дослідниці І. Гребцової, їх праця – «це була особлива форма подвижництва, витримати яку могли лише сильні духом» [3, с. 113]. Сестри не отримували зарплатні, не мали вихідних або відпусток.

Однією з відомих на Півдні України установ стала община жалісливих сестер в Одесі, виникнення якої пов'язано з ім'ям відомого бессарабця – О.С. Стурдзи. Олександр Скарлатович – відомий письменник, політичний та громадський діяч, дипломат, історик, педагог, філософ і богослов. Він народився в Яссах у 1791 р., більшу частину свого життя провів у Бессарабії та в Одесі, до якої переїхав 1820 р. Автор понад 80 праць, які були надруковані в Росії, Франції, Німеччині, Греції; Олександр Скарлатович був особисто знайомий з В. Жуковським, О. Пушкіним, М. Гоголем. 1 листопада 1850 р., за благословенням архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія, в Одесі відбулося урочисте відкриття «богадільні жалісливих сестер», яка пізніше, з 1859 р. за імператорським наказом отримала ім'я свого засновника, таємного радника Олександра Скарлатовича Стурдзи [6, с. 80–81].

У 1903 р. в Бессарабії, в місті Кишиневі, створено Комітет милосердя. Як і інші подібні установи, Кишинівський комітет повинен був забезпечувати себе самостійно, за рахунок членських внесків і благодійних пожертвувань. Активну участь у діяльності комітету взяли місцеві дворянки. Якщо на початковому етапі благодійність починалася зі збору речей та жертв для солдатських родин або поранених вояків, то вже через деякий час дворянки змогли організувати справжній медичний заклад. Очолила жіночий комітет дружина бессарабського губернатора княгиня Софія Урусова.

Особливо багато роботи в комітеті додалося з початком російсько-японської війни 1904–

1905 рр.: сестри милосердя займалися спорядженням Бессарабського загону на Далекий Схід, опікувалися родинами вояків, що пішли на фронт. Восени 1904 р. княгиня С. Урусова разом з чоловіком залишила Бессарабію. Замість неї комітет очолила дворянка Наталя Харузіна.

2 жовтня 1906 р. Бессарабський комітет милосердя було реорганізовано в Товариство сестер милосердя Червоного Хреста. На честь місцевої святині – чудотворної ікони Гербовецької Божої Матері товариство взяло цю назву. Через декілька місяців у орендованому приміщенні силами Товариства було відкрито амбулаторію на 10 ліжок [8, с. 113–115]. Крім цього, здійснювався постійний прийом хворих, які разом з діагнозом отримували й ліки. Невдовзі в Товаристві з'явилося нове керівництво в особі дружини Бессарабського губернатора графині Віри Канкриної. Власним коштом вона взялася облаштувати Товариство, будувати приміщення для лікарні, гуртожиток для сестер милосердя, будинок інфекційної лікарні тощо. До початку 1907 р. товариство мало вже власний капітал в розмірі 11 032 руб. Важко переоцінити роль Віри Петрівни Канкриної у розвитку медичного обслуговування мешканців Бессарабії. Вона намагалася брати участь у всіх лікарських справах, надавала персональну допомогу простим жителям краю, опікувалася долями медичного персоналу товариства тощо. Коли в 1912 р. разом з чоловіком В. Канкрини змушена була покинути Кишинів, однодумці та члени товариства вирішили віддячити їй: за рахунок додаткових асигнувань в лікарні було відкрито безкоштовне ліжко графині Канкриної, яке утримувалося за рахунок товариства; її ім'ям було названо гуртожиток сестер милосердя. Крім того, Віру Петрівну обрано почесним довічним членом та піклувальницею товариства.

Цікаво, що облаштування лікарень товариства проходило за кращими європейськими зразками. Так, інфекційна лікарня була організована за зразком англійської лікарняної системи. Палати й кабінети – просторі та світлі – були облаштовані паровим обігрівом і мали електричне освітлення. В амбулаторії товариства (у 1910 р. кількість постійних ліжок тут збільшилася до 40 одиниць) діяв свій рентген-кабінет, аптека, в якій виготовлялась більшість ліків, при необхідності хворим видавали кисневі балони. Щоденно в цьому лікувальному закладі надавалася допомога майже 250 хворим – мешканцям регіону, пораненим солдатам, міщанам, селянам тощо. Прийом хворих та проведення аналізів здійснювалися на платній основі, однак ціни були максимально знижені й

коливалися в межах 20–40 копійок за прийом у лікаря та видачу ліків.

Однією з проблем, з якою стикалися мешканці Бессарабії була відсутність лікарень спеціального призначення – наприклад, лікарень для психічно хворих людей. В середині XIX ст. в земській лікарні Кишинева існувало відповідне відділення, однак його потужностей було недостатньо. На початку 80-х рр. XIX ст. бессарабська влада почала замислюватися над питанням про необхідність будівництва окремої лікарні для психічно хворих. В Бессарабії існували землі, що були пожертвовані на благодійні цілі місцевими дворянами. Аристократи – громадські діячі Крісті, Пуришкевич, Котруцаї, барон Стурт звернулися з клопотанням про виділення великих сум з доходів від цих земель на будівництво лікарні. Царський уряд виділив місцевому земству понад 600 тис. руб., що дозволило приступити до будівництва.

В лютому 1898 р. заклад очолив доктор медицини, психіатр Анатолій Дмитрович Кочовський (корінний бессарабець, випускник Новоросійського університету). З 1903 р. під керівництвом барона Олександра Стурта (голова місцевої земської управи) почався наступний етап будівництва лікарні. Заклад був побудований за останнім словом науки і техніки: свій артезіанський колодязь, біологічна очистка води, гідро та електротерапія тощо. За допомогою благодійних внесків місцевих аристократів на роботу до лікарні запрошували кращих психіатрів. В 1908 р. Костюженська лікарня була визнана найкращим психіатричним закладом Російської імперії, а кількість її пацієнтів зросла до 700 осіб [7]. Цікаво, що саме в Костюженській лікарні вперше на півдні імперії було випробувано та схвалено проект сімейного патронажу, який до 1909 р. став найбільшим в Росії. Сутність цього експерименту полягала в тому, що частину хворих передавали на утримання до селянських родин, які за це отримували до 12 руб. на місяць. У домашній обстановці лікування та одужання проходило набагато швидше. В рік під домашнім патронатом знаходилося до 200 хворих! Таким чином, завдяки ініціативі та фінансовій підтримці місцевих дворян, у Бессарабії в другій половині XIX – на початку XX ст. було налагоджено найкращу в Російській імперії систему надання психіатричної допомоги та лікування.

З 1865 р. в Російській імперії діяв закон про обов'язкові щеплення від віспи, яка на той час була однією з найстрашніших хвороб. Особливого бажання місцевий люд не виявляв, та й

спеціалістів у регіоні бракувало. Як наслідок, восени 1884 р. у Кишиневі спихнула епідемія віспи, яку згодом вдалося приборкати. В 1893 р. бессарабський губернський санітарний лікар О. Чепурковський запросив до Бессарабії двох московських фельдшерниць – дворянок Юлію Квятковську та Марію Рашкович, запропонувавши першій очолити приватну лабораторію з виробництва вакцини. З цим завданням панянки справилися успішно. В 1894 р. Ю. Квятковська відкрила в Кишиневі спочатку приватну практику з офтальмології, а в 1899 р. офтальмологічну лікарню зі стаціонаром на 10 місць. Протягом наступних трьох років вона зробила понад 200 складних операцій на очі. Справа Ю. Квятковської знайшла підтримку з боку держави та місцевих благодійників і до 1910 р. у місті побудовано нову будівлю офтальмологічної лікарні, кількість амбулаторних хворих у якій за рік дорівнювала 35 тис. осіб.

На підставі матеріалів, наведених у книзі «Благодійність в Росії», яка надрукована за дорученням імператорської канцелярії з установ імператриці Марії в 1901 р., ми можемо конкретизувати стан благодійної справи в Бессарабському краї. Так, в Кишиневі та повіті на початку XX ст. діяло 37 благодійних установ різного спрямування, як от: Товариство виправних притулків для неповнолітніх злочинців чоловічої статі; Міське піклування про бідних; Кишинівське благодійне товариство та інші. Щодо піклувальних установ медичного спрямування, то тут з 1876 р. діяло місцеве управління Російського товариства Червоного Хреста, до складу якого входило 20 членів. Товариство надавало лікарську та іншу допомогу під час війни хворим і пораненим воїнам. У мирний час піклувалося про покалічених воїнів та їх родини. Крім того, всім постраждалим від стихійних та суспільних лих товариство також гарантувало надання матеріальної допомоги. На початку XX ст. його капітал становив 63 233 руб., з яких приватні пожертвування становили 1 101 руб., а надходження з різних установ – лише 85 руб. [2, с. 1–4].

Не відставали від губернського міста і деякі повіти регіону. Особливо добре питання благодійної справи були поставлені в Акерманському повіті. Так, у 1900 р. в місті діяло Піклувальне товариство про дитячі ясла м. Акермана, яке було засновано 1900 р., й надавало підтримку дітям з бідних родин. Коштом товариства утримувався притулок-ясла в м. Акерман, в якому сироти та діти робітниць безкоштовно користувалися постійною або тимчасовою допомогою. В яслах утримувалося 48 дітей (26 хлопчиків та 22 дівчинки).

З 1868 р. діяв Місцевий комітет Російського товариства Червоного Хреста. На початку ХХ ст. до його складу входило 65 постійних членів. Капітал комітету становив 15 198 руб. Крім того товариству належали 3 будинки в місті (8 500 руб.) та земельна ділянка в повіті (157 дес. – 30 000 руб.). Щорічний прибуток товариства становив 6 664 руб., у тому числі приватні пожертвування – близько 1 500 руб. Акерманський комітет товариства Червоного Хреста власним коштом утримував Олександро-Маріїнську общину сестер милосердя в м. Акерман та місцеву богадільню, відкриті в 1876 р. Старі та нездатні до праці місцеві мешканці користувалися безкоштовним повним пансіоном. Богадільня утримувалася на загальні кошти комітету та була розрахована на 100 осіб. Окрім цього, в повіті діяли також Олександрівська богадільня, а при ній земська лікарня (село Сарата) (була відкрита у 1865 р. приватними особами) та її відділення в с. Арциз (1868 р.).

В Ізмаїльському повіті місцева еліта допомагала утримувати міську богадільню на 40 осіб (1884 р.), Товариство допомоги бідним мешканцям міста Ізмаїла та його передмість (1889 р.). Всього на початку ХХ ст. в Бессарабській губернії нараховувалося 99 благодійних закладів і товариств.

Незважаючи на те, що місцеві органи влади намагалися запобігти жебрацтву, заборони

його взагалі, заборонні заходи не дали очікуваних результатів. Так зародилася ідея організації допомоги бідним людям, міським жебракам – відкриття нічліжки.

Кишинівська нічліжка була побудована на кошти міста й діяла у відповідності до спеціального статуту, затвердженого міністром внутрішніх справ 31 липня 1899 р. Відомо, що за постановою міської думи та висновками фінансової комісії на будівництво нічліжного притулку на ім'я імператора Олександра II було асигнована чимала сума – 6 500 руб. Утримання нічліжки обходилося міському бюджету не дешево – майже в тисячу руб. на рік. Крім цього, кошти виділялися на заміну матраців та їх лагодження, на топку дев'яти печей і двох плит, на освітлення, на придбання лампадної олії, на різні господарчі потреби (ремонт приміщень, закупівля предметів побуту тощо). Значну частину з цих коштів виділяли місцеві аристократи та чиновники [1].

Отже, дворянство Бессарабської губернії активно залучалося до благодійної та піклувальної діяльності по відношенню до збіднілих та знедолених верств місцевого населення. Не останню роль в цьому процесі відігравали жінки-дворянки, які своїм відданим служінням справі народного здоров'я заслужили глибоку вдячність та історичну пам'ять.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аникин В. Из истории благотворительности в Бессарабии / В. Аникин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vdohnovenie.org/blago/history/besarab.php>
2. Благотворительность в России. Составлено по высочайшему повелению Собственной его Императорского величества канцеляриею по учреждениям Императрицы Марии. – С-Петербург, 1901. – Т. 2. Список благотворительных учреждений. Губернии Архангельская – Новгородская. – 48 с.
3. Гребцова И.С. Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX ст. (В аспекте проблемы: центр – регион) : Монография / И.С. Гребцова, В.В. Гребцов. – О. : Астропринт, 2006. – 320 с.
4. Державний архів Одеської області, ф. 5. Управление временного Одесского генерал-губернатора (1879–1889), спр. 5. Отчеты о состоянии Херсонской и Бессарабской губерний за 1878 г. и докладные записки Бессарабского губернатора о состоянии губернии за 1879 год (08.07.1879 – 17.12.1879), 178 арк.
5. Добродієвність в Україні: минуле, сучасне, майбутнє. – К. : Гурт, 1998. – 180 с.
6. О том, чтобы Одесскую Богадельню Сердобольных Сестер именовать: «Одесская Тайного Советника Стурдзы «Богадельня Сердобольных Сестер» // ПЗЗРІ. Зібрання II. – Т. XXXIV (1859). – № 34906. – 19.09.1859. – С. 80–81.
7. Соловьева Т. Золотой век «желтого дома» / Татьяна Соловьева. – Кишиневский обозреватель. Информационно-аналитический еженедельник. – Вып № 18. – 15.05.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2008-05-15&issue_id=375
8. Тарнакин В. Бессарабские истории / Историко-краеведческие журналистские расследования / Владимир Тарнакин, Татьяна Соловьева. – Кишинев : Pontos, 2011 (F.E.-P. «Tipogr.Central»). – 300 с.

© *Лилия Циганенко*
(Измаил)

© *Маргарита Башли*
(Измаил)

МЕСТО ДВОРЯНСТВА БЕССАРАБИИ В РАЗВИТИИ ЛЕЧЕБНО-МЕДИЦИНСКОЙ СФЕРЫ

Рассматриваются вопросы благотворительной помощи дворян в деле организации и развития лечебных и медицинских учреждений Бессарабской губернии в XIX – начале XX вв. В указанный период охрана здоровья в южноукраинских губерниях Российской империи была развита очень слабо; государство не справлялось с поставленными задачами. Поэтому значительный участок работы по развитию и поддержке различных лечебных и медицинских учреждений взяло на себя местное дворянство. Дворяне финансово поддерживали государственные и земские больницы и другие лечебные учреждения. Они были инициаторами открытия частных богаделен, приютов, детских домов; создавали профильные благотворительные организации и общества для помощи отдельным группам населения.

Сфера благотворительной помощи открывала широкие возможности перед женщинами-дворянками в проявлении своей активной жизненной позиции. Помимо открытия и содержания различных пансионатов и частных женских школ, аристократки на собственные деньги содержали приюты для новорожденных детей, сиротские дома, создавали женские благотворительные общества, входили в состав управлений различных комитетов здоровья и т.д.

Одной из характерных черт общественной жизни империи последней трети XIX – начала XX вв. было создание обществ медицинской помощи, в состав которых входили не только врачи. Например, это общества охраны здоровья, главной задачей которых была борьба за улучшение общественного здоровья и санитарных условий труда. Следовательно, наряду с лечебными и профилактическими мероприятиями (гигиеническими выставками, съездами, чтениями и беседами о гигиене), общества занимались исследованием причин возникновения и распространения болезней, поиском методов их преодоления или недопущения.

Дворянство Бессарабской губернии принимало активное участие в благотворительной и опекунской работе в сфере лечебно-медицинского обслуживания населения региона. Не последнюю роль в этом процессе играли женщины-дворянки, которые своим преданным служением делу народного здоровья заслужили глубокую благодарность и историческую память у потомков.

Ключевые слова: дворянство, благотворительность, попечительство, больницы, богадельни, Бессарабская губерния.

© *Lilya Tsyganenko.*
(Izmail),

© *Margarita Bachli*
(Izmail)

THE PLACE OF NOBLES OF BESSARABIA PROVINCE IN THE DEVELOPMENT OF THE SPHERE OF MEDICAL CARE IN THE REGION

The issues of charitable assistance in the organization of the nobility and the development of medical and health institutions of Bessarabia province in the XIX – early XX centuries. During this period, health care in South Ukrainian provinces of the Russian Empire was very poorly developed; the state does not cope with the task. Therefore, a significant portion of the work on development and support of various medical and health institutions took over the local gentry. Nobles financially supported by the state and rural hospitals and other medical institutions. They initiated the establishment of private hospices, orphanages, children's homes; create profile charities and societies to help specific groups of the population.

According to official statistics in the early XXth century charity experienced the peak of its development. For every 100 thousands residents of the European part of the Russian Empire accounted for 6 charities. 82% of these institutions were created and were patronized by private persons; 8% professed postural approach; 7% subordinated urban communities; 2% of the district council. Total in the country in 1902 were 11,040 registered charities (for comparison, in 1897 there were 3 500) 19 108 trustees and parish councils. In addition, many unofficial, informal, private charities existed in the Russian Empire. One of the leading positions in providing charitable assistance to the development of medicine in the state belonged to members of aristocratic strata.

Recall that the state has paid great attention to charity in its various forms. Only in the late XIXth century specialized official agencies that controlled the issue of charity, were four: Department of establish-

ments of Empress Maria, the Russian Red Cross, Care homes diligence and workshop houses the Imperial philanthropic society. Added to this is a large number of charitable societies and institutions were subordinated to different government departments. An active participation aristocrat in providing charitable assistance to those in need was prevalent both within the Empire and in individual provinces. History of Bessarabia province is a clear confirmation of this thesis.

One of the well-known institutions in the south of Ukraine became compassionate community of sisters in Odessa, the occurrence of which is associated with the name of the famous Bessarabians – A.S. Sturdza. Alexander Skarlatovych – known writer and political and social activist, diplomat, historian, educator, philosopher and theologian. He was born in Iasi in 1791, most of his life in Bessarabia and Odessa, which moved in 1820.

In 1903 in Bessarabia, in Chisinau Committee was established charity. Like other similar institutions, Chisinau committee had to support themselves independently through membership fees and donations. Local noblewomen participated in the activities of the committee. If at first charity began to collect items and donations for the soldiers' families or wounded soldiers, then after a while noblewoman could organize a real institution. Women's Committee headed Bessarabian governor wife Duchess Sofia Urusova.

A lot of the committee added to the beginning of the Russo-Japanese War of 1904–1905: nurses engaged in equipment Bessarabian squad to the Far East, took care of the families of the soldiers who went to the front. In autumn 1904 S. Urusov princess and her husband left Bessarabia. Instead, the committee headed noblewoman Natalia Haruzina.

2 October 1906 Bessarabian charity committee was reorganized into the Society of the Red Cross nurses. In honor of the local shrine – company took the name of the miraculous icon of Herbovetskoyi God Mother.

The scope of charitable aid opened opportunities for women-nobles in the manifestation of their active life position. In addition to the opening and maintenance of various boards and private women's schools, aristocrats own money kept shelters for babies, orphanages, charities created for women, part of the office of various health committees, etc.

One of the characteristic of the social life of the empire the last third of XIX – early XX centuries was the creation of communities of medical care, which included not only doctors. For example, it is society's health, the main task of which was the struggle for the improvement of public health and sanitary conditions. Consequently, in addition to medical and preventive measures (hygienic exhibitions, congresses, reading and talking about hygiene), engaged in the study of society and the causes of the spread of disease, finding methods to overcome them or avoid.

The nobility of Bessarabia province took an active part in charitable and custodial work in the field of medical and health services in the region. Not the least role in this process is played by women noblewomen who, by their devotional service to the cause of public health deserve deep gratitude and historical memory in the offspring.

Keywords: nobles, charity, trusteeship, hospital, hospice, Bessarabia province.

До редакції надійшла 25.08.2015.

УДК 341.7:930.22(477) «1917–1920»

© Вероніка Пятницька
(Київ)

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА С.Ф. ВЕСЕЛОВСЬКОГО НА ЧОЛІ ГЕНЕРАЛЬНОГО КОНСУЛЬСТВА УКРАЇНИ В ПЕТРОГРАДІ (1918 РІК)

У статті розглядається проблема становлення дипломатичної мережі у добу УНР та історичної доцільності існування незалежної української держави. Висвітлюються особливості організації дипломатичної місії української держави в Петрограді, яка за своїм характером і суттю була справді проукраїнською. Аналізується діяльність та внесок професора С.Ф. Веселовського у розвиток дипломатичної служби Української Держави в Петрограді. Встановлено причини та характер дипломатичної служби, історії та розвитку дипломатичних відносин між Україною та Радянською державою у 1918 р. Методологічні засади статті базуються на загальнонаукових принципах історичної достовірності, об'єктивності, наступності, діалектичного розуміння історичного процесу. Вони ґрунтуються на пріоритеті документів, які дають змогу всебічно проаналізувати диплома-